

Minél több pedagógus legyen példakép!

A tömegoktatás gondjaival küszködő közoktatásunkat már jó néhány éve lefoglalják az iskolaszervezeti reformok, az oktatott tananyag tartalmának, a közvetítés módszereinek változásaiból adódó feladatok. Közben a magyar társadalom valóságos viszonyai az utóbbi évtizedben ugyancsak megváltoztak. Ezekkel a viszonyokkal együtt változott az egyes emberek és a társadalom számára is fontosnak tartott anyagi és tárgyi, intellektuális, művészeti és erkölcsi értékek tartalma, egymáshoz viszonyított jelentősége az életcélok megfogalmazásában, kitűzésében és megvalósításában. Az egyes rétegek, személyek által elfogadott értékek jelentős differenciálódása az értékközvetítő értelmiséget talán jobban megzavarta, mint az értékbefogadókat. Remélhetőleg a pedagógusokra ez kevésbé igaz, mert eredményes nevelés nehezen képzelhető el a normák és értékek szilárd egységes rendszere nélkül. A pedagógus folyamatosan, percről percre, óráról órára, nap mint nap szavaival és tetteivel közvetít valamilyen értékrendet az emberi erőfeszítésről, a teljesítményről, az erkölcsről.

Napjaink társadalmi valósága, a társadalmi lét problémái rendkívül összetettek, és ebből adódóan gyakran a nevelési problémák is bonyolultak. Az eredményes nevelői tevékenységhez alapos pszichológiai, szociológiai, szociálpszichológiai, pedagógiai kulturáltság szükséges. Ez még akkor is igaz, ha elismerjük (és miért ne tennénk?) az egyéniség hatásának jelentőségét. Ancsel Éva szavaival: „nincs az a pedagógiában való járatlanság, amely megakadályozhatná, hogy egy ember meggyőződése, ha erős és szenvedélyes, hatással ne legyen másokra.” Minden pedagógus hat a tanítványaira, csak a hatás eredményessége különböző. Az egyéniségek hatása maradandóbb az egyidejű, de más irányú hatásoknál. Sok és sokféle hatás éri a fiatalokat. Ahhoz, hogy a sok hatás közül a pedagógusé ne csak az egyik legyen, hanem a pozitív irányú befolyásoló, személyiségformáló szerepét is betöltse, a pedagógus egyéniségének varázsa is szükséges. Ezért kívánatos, hogy egyéniségek álljanak a katedrán.

Csak hogy a magasztos elvek és a mindennapi gyakorlat között van egy kis(?) különbség. Egyre kevesebb az egyéniség a katedrán. Ennek okai sokrétűek, de a kialakult helyzet alapvetően összefügg azzal, hogy a pedagógusok bérszínvonala az elmúlt fél évszázadban hazánkban mindig legalább kétfegyű számmal megadható százalékkal maradt el a többi értelmiségietől. Tisztelet a pedagógus pályán lévőknek, de nem feledkezhetünk meg azokról, akiknek a katedrán volna a helyük, de még sincsenek a pedagógus pályán. Természetesen a hiányzók közé nemcsak a pedagógus pályát elhagyók közül a minőségi munkát végzettek, hanem azok a tehetséges fiatalok is beleértendőek, akik más bérarányok esetén a pedagógus hivatást választották volna.

Pedagógiai közvéleményünk már hozzászokott ahhoz, hogy nagy dolgokat vitassunk meg: iskolarendszerünk strukturális átalakítását, nevelési és oktatási koncepciókat, tanterveket, tankönyveket. Jó néhány pillanatnyilag is használatban lévő matematika tankönyv társszerzője lévén, feljogosítva érzem magam (a tantervek készítői, a tankönyvek szerzői megsértésének szándéka nélkül), annak felvetésére, hogy a tanterveknek, a tankönyveknek vagy netán a pedagógus személyiségének van-e nagyobb jelentősége az oktatás-nevelés (a sorrend nem értékítélet) folyamatában. Hiszen alapvetően minden azon áll vagy bukik, hogy miként viselkedik a pedagógus a katedrán. Megkérdőjeleljük kortársainkat kisiskolás-iskolás emlé-

keikről. Nem a tantervekre, nem a tankönyvekre emlékeznek, hanem a tanáraikra (már akikre!).

A gyerekek tanulási készségét és eredményes tanulását meghatározó feltételek rendkívül sokrétűek, bonyolult kapcsolatban vannak egymással. A tanulási eredmények alapvetően a tanulási készségtől függnék. A tanulás lényegében képességfejlesztés. Viszont a fejlődés alapfeltétele a tevékenykedés (intellektuális értelemben is!). A képességek a megfelelő tevékenységek gyakorlása során alakulnak ki, ehhez viszont erőfeszítésre van szükség. Tartós erőfeszítés motiváció nélkül elképzelhetetlen. A megfelelő motiváció biztosítása a konkrét tárgyi ismeretek, az aktuális ismeretanyag feldolgozásához kapcsolható lehetőségek kihasználásánál (bár ez is lényeges) sokkal tágabb értelemben fontos. A tanulás korszerű felfogásmódjának jellemző vonása a motivációs-érzelmi szféra fontosságának felismerése. Ugyanis napjainkban már nyilvánvaló, hogy a tanulás eredményessége messzemenően összefügg az iskola és az egyes tantárgyak iránti kötődések, érzelmi-akaratú beállítottságok kialakulásával, illetve ezeknek a kötődéseknek esetleges hiányával. Eredményes nevelő-oktató tevékenység nem végezhető az érzelmi-motivációs szféra figyelembevétele nélkül. A motiváció (a képességek mellett) a tevékenység hatékonyságának legfontosabb tényezője. Meghökkenetek azok a különbségek, amelyek a hasonló képességű (szándékos, hogy nem az egyenlő adottságúakat hasonlítjuk össze), de eltérően motivált tanulók teljesítményszintjeit jellemzik. Eredményes személyiségfejlesztés megfelelő motiváció nélkül elképzelhetetlen. A tanulói motiváció kialakítása, erősítése, fenntartása nehezen képzelhető el a kedvező tanár-diák viszony nélkül. A pedagógus személyisége e viszony kialakításában alapvető jelentőségű.

Az eredményes képességfejlesztés a következetes igényességgel vezetett tanítási órákon alapszik. Ez az igényesség a tartalmi kérdések mellett a feldolgozás módjára is vonatkozik. Tudjuk, hogy nincs egyetlen üdvöztető módszer. Nincs legjobb módszer. Csak jó módszerek léteznek. Mindig az a jó módszer, amely a konkrét közösségben az aktuális didaktikai feladat vonatkozásában a legjobb eredményt adja. A közösség tevékenységének eredménye elválaszthatatlan a pedagógus személyiségétől. Ezért legtöbbször még ugyanazokkal a tanulókkal, ugyanazon didaktikai feladat megoldásakor is más-más a jó módszer a nevelő szaktudásától, beállítottságától, kreativitásától függően. Ez még inkább igaz a különböző didaktikai feladatokat tekintve.

A következetes igényességgel végzett szaktanári munka a legjobb alap a megfelelő kötődés kialakításához. Az a mód, ahogyan a szaktanár a lényegre kiemeli, éppen olyan fontos, mint maga a lényeg. A nevelési eljárások hatékonysága és a tanítási órán folyó tevékenység – ezen belül az oktatás – színvonala között szoros korreláció áll fenn. Közhely, de igaz: nevelői tevékenységünk legfontosabb színtere a tanítási óra. Az oktatási eredmények egyúttal nevelési eredmények is. Ezért nem mindegy, hogy kik vannak a katedrán.

Nem dughatjuk homokba a fejünket. A tanári pálya ugyancsak elnöiesedett. Kollégáink többsége mindennapi gondjai közé tartozik a háztartás vezetése, saját gyermekeinek nevelése, a 'napszám' kiegészítése is. Van-e elegendő ideje és anyagi lehetősége mindezek mellett a pedagógusok többségének a nevelés különböző kérdéseivel foglalkozó szakirodalom, a szaktárgyi ismeretekhez kapcsolódó tudományos és módszertani publikációk tanulmányozására, a napi sajtó, a folyóiratok, a rádió, a televízió, a helyi közművelődési intézmények biztosított nevelési-oktatási vonatkozású információk befogadására, feldolgozására? Pedig a 'jó tanárnak' szaktárgyi és metodikai ismereteiben is naprakésznek, biztosnak kell lennie. Tekintélyének megalapozásához fölülményes tudásra is szüksége van.

Konfliktusmentes élet csak a mesében létezik. Mindenki él a másságnak és a megfelelésnek az igénye. Mindenki kisebb-nagyobb mértékben más szeretne lenni, mint a többiek, hogy ez a tény kiemelve vagy eltakarja. Mindenki előbb-utóbb felszínre kerül annak

igénye, hogy megfeleljen valamilyen mintának, amelyet értéknek tekint. Megtalálásához élettapasztalat szükséges. Fiatal korban a másság igénye dominál, e nélkül a személyiség kiteljesedése, megvalósítása elképzelhetetlen. A gyerekeknél gyakran kibogozhatatlanul összefonódik a tárgyira-tantárgyra irányuló őszinte érdeklődés, a megszállottakra jellemző erőfeszítés és mások túlszámnyalásának, a pusztán kitűnni vágyásnak az indítéka. De talán nem is fontos kibogoznunk. Hiszen a szándéktól függetlenül a tényleges erőfeszítések az alapjai a fejlődésnek, az önmegvalósításnak. Fiatal korban a megfelelés igényének legfontosabb szerepe, hogy megakadályozza a másság devianciába torkollását. Ehhez a pedagógusok az egyéni bánásmód elvének a körülmények engedte legteljesebb alkalmazásával járulhatnak hozzá.

A gyerekek igénylik az egyéni bánásmód jeleit. Nagyon fontos a fiatalok személyiségének alakulása szempontjából, hogy mindegyiküknek legyen olyan nevelője, akivel közvetlen, bensőséges kapcsolatba kerül. Ez biztosítja számukra, hogy szükség esetén tanácsot kaphassanak problémáik megoldásához, kritikus helyzetbe kerülve támogatásra, védelemre számíthassanak. Az egyéni bánásmódnak erre a szintjére a hivatástudattal tevékenykedő pedagógus személyisége sokkal nagyobb valószínűséggel jelentheti a biztosítékot, mint az oktatásügy többi közreműködője.

A megismerés folyamatában lényeges szerepe van a modellezésnek, a modelleknek. A valóság természetes (vagy mesterséges) objektumai, rendszerei, jelenségei gyakran olyan sokoldalúak és bonyolultak, hogy törvényszerűségeiket nem tudjuk közvetlenül feltárni, kénytelenek vagyunk megalkotni modelljeiket, és azokat vizsgálni a törvényszerűségeik, összefüggéseik megértése céljából. A pedagógus nagyon ritkán ismeri az egyéni sajátosságokat a fogalomalkotásban. Sőt a szaktudományok által biztosított eszközrendszer is hiányos a fogalomalkotás egyéni sajátosságai megismerésének vonatkozásában. Ezért indokolt minél több modell alkalmazásával, minél több lehetőséget biztosítani a tanulóknak, hogy különböző struktúrákon fedezzék fel azt az egy lényegeset, hiszen nem tudhatjuk, egy-egy tanuló mikor jutott el az absztrakció megfelelő szintjére. Nem véletlen, hogy a természettudományos tantárgyak tanításának nélkülözhetetlen módszere a modellezés.

A problémamegoldó gondolkodási képesség fejlesztésén, az eredményes ismeretszerzés segítségén túl van a modellnek mint mintának egy jelentős individuális szerepe is az oktatás-nevelés folyamatában. Pontosabban abból az aspektusból, amikor a pedagógiai tevékenységnek a kisgyermek, a tanuló, a hallgató, valamint a tanító, a tanár, a professzor együttműködését a nevelés-oktatás értéksorrend szerint vizsgáljuk. A tanulók számára a pedagógus személye modellt is jelent, a pedagógus viselkedéséből is tanulnak. Amennyiben ez a tapasztalat a tanulók személyiségét pozitívan befolyásolja, a pedagógust, mint modellt példaképként is tekinthetjük. Ebben az értelemben fontos, hogy minél több pedagógus legyen példakép!

